

ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ: MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ STATUS NÁRODNÍ SPOLEČNOSTI MEZINÁRODNÍHO ČERVENÉHO KŘÍŽE

MAREK JUKL

Úvod

Národní společnosti Červeného kříže jsou „národními buňkami“ soustavy mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Jako takové se logicky dostávají do interakce s veřejnou mocí působící na daném teritoriu, těsnější než v případě ženevských ústředních složek. Nestranný výkon jejich poslání má být zaručen jejich specifickým statutem plynoucím z mezinárodního práva, jehož popisu je tento příspěvek věnován. Zaměřen je na postavení československé národní společnosti Červeného kříže zejména v období let 1948–1989.

Československý červený kříž

Československý červený kříž (ČSČK) představoval státem uznanou¹ národní společnost Červeného kříže ve smyslu Ženevských úmluv na území ČSR, která byla založena v r. 1919² a Mezinárodním výborem Červeného kříže v Ženevě uznána dne 1. 12. téhož roku. Po zrušení ČSČK na území Čech a Moravy dne 5. 8. 1940, a to na základě rozhodnutí říšského protektora, byla kontinuita ČSČK zachována usnesením československé vlády ze dne 30. 8. 1940, kterým byl ke dni 1. 9. 1940 ustaven exilový ČSČK při londýnské československé reprezentaci; svou působnost pomocné zdravotnické služby armády pak vykonával po celý zbytek války při jednotkách československé armády na všech frontách. Po osvobození ČSR v květnu 1945 pak byla činnost ČSČK obnovena na území celého státu, kdy byla také ukončena činnost válečné organizace Slovenského červeného kříže na Slovensku.

Právní formou představoval ČSČK spolek plnící některé státem svěřené úkoly, tedy spolek *sui generis*, jak je to u národních společností Červeného kříže obvyklé vzhledem k jejich specifickému mezinárodní právnímu statusu, jehož zdrojem jsou jednak Ženevské úmluvy

¹ Usnesení ministerské rady ze dne 15. 7. 1919. Viz Helešicová, Věra – Machatková, Raisa: Katalog a rejstříky k protokolům schůzí vlád z fondu Předsednictvo ministerské rady. Druhá československá vláda (první Tusarova), 9. 7. 1919–21. 5. 1920. Praha 1984, s. 10.

² Prezident republiky T. G. Masaryk vyslovil se vznikem ČSČK souhlas dopisem ze dne 6. 2. 1919.

o ochraně obětí válek³ a dále Statut Mezinárodního Červeného kříže⁴ schvalovaný státy – smluvními stranami Ženevských úmluv.

Po únoru 1948 dochází k zásadní změně vnitropolitického prostředí a systému fungování celé československé společnosti, tyto změny výrazně zasáhly také Československý červený kříž, a to zejména po stránce jeho organizace, postavení, působnosti a v oblasti materiální a personální.

Především bylo posíleno začlenění ČSČK do systému Národní fronty⁵ a tím i výrazné zasahování politických orgánů do jeho činnosti a personálních otázek, v oblasti vnitřní organizace muselo dojít k přechodu na organizační soustavu zavedenou u všech tzv. dobrovolných organizací, kterou se *ex lege* ČSČK stal.⁶ V oblasti působnosti došlo k eliminaci těch činností, které v duchu zajišťování péče o zdraví a sociální otázky obyvatelstva převzal stát, a to včetně příslušného majetku; ČSČK tak např. roku 1952 předal státu síť 392 záchranných stanic Automobilové záchranné služby ČSČK včetně 804 sanitních automobilů a veškerého vybavení, podobně bylo naloženo se sanatorii a sociálními zařízeními, sociální a zdravotnické školy ČSČK rovněž převzal stát. Síť uvedených ústavů a zařízení byla budována po celé období I. republiky, obnovena po 2. světové válce a financována také ze zahraničních darů. ČSČK byl nově profilován jako tzv. masová organizace a právě tomu odpovídající úkoly ČSČK byly výrazně posíleny či inovovány – budování a výcvik Zdravotnických družin ČSČK, které byly součástí systému CO a byť měly primárně plnit úkoly pomocné organizace zdravotnictví v době války (kromě pomocné organizace vojenské zdravotnické služby byly ČSČK i pomocnou organizací zdravotnické služby CO),⁷ byly použitelné také v případě přírodních katastrof; podstatně se zvýšil rozsah kurzů a školení předlékařské první pomoci prováděných ČSČK, tzv. všenárodní zdravotnická příprava obyvatelstva – týkaly se jednak veřejnosti obecně, dále byly součástí přípravy obyvatelstva k CO, součástí výcviku v autoškolách a rozpracován byl kontinuální systém školení mladých zdravotníků ve školách formou zájmových kroužků (např. jen v roce 1950 školení mladými první pomoci 95 tisíc občanů, 505 tisíc řidičů a 219 tisíc mladých zdravotníků). ČSČK budoval rozsáhlý aktiv dobrovolných zdravotníků pro poskytování předlékařské zdravotnické pomoci při různých sportovních, společenských či kulturních akcích, vybudoval síť stanic první pomoci na hlavních tratích apod. V oblasti léčebné pořádal v masovém měřítku zdravotné pobyty pro děti s různými typy diagnóz apod. V oblasti sociální práce došlo k orientaci především na činnosti založené na dobrovolné službě – systém dobrovolných pečovatelek byl založen na činnosti členek a členů ČSČK v mimopracovní době (v osmdesátých letech absolvovaly kurzy ročně cca 25 tisíc dobrovolných pečovatelek, které pečovaly o několik desítek tisíc

³ Jde o komplex čtyř mezinárodních smluv: Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli (I. Ženevská úmluva); Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři (II. Ženevská úmluva); Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci (III. Ženevská úmluva); Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války (IV. Ženevská úmluva). Tyto smlouvy byly přijaty 12. 8. 1949 a první tři z nich nahradily předchozí úmluvy z let 1864, 1906 a 1929. Československo podepsalo uvedené úmluvy dne 12. 8. 1949, Národní shromáždění vyslovilo s ratifikací souhlas dne 22. 2. 1950 a prezident republiky úmluvy ratifikoval 26. 9. 1950. Pro ČSR vstoupily v platnost dnem 19. 6. 1951 a byly vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 65/1954.

⁴ V uvedené době šlo o Statutes of the International Red Cross z roku 1928, nyní platí Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement z r. 1986, kdy také došlo k přijetí širšího názvu celé humanitární asociace, a to Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

⁵ K plnému začlenění do působnosti orgánů NF došlo k 1. 7. 1957, čímž byla i odůvodněna novela zákona o ČSČK přijatá jako zákon č. 16/1958 Sb. (srv. důvodová zpráva vládního návrhu zákona, tisk 216).

⁶ Srv. § 5 zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních.

⁷ Srv. § 3 odst. 1 a odst. 2 zákona č. 60/1952 Sb. (po novelizaci zákonem č. 16/1958 Sb.); dle odst. 1 ČSČK mj. „organizuje ... zdravotnické útvary a ukládá jim úkoly, pomáhá orgánům státní zdravotní správy ... ve zdravotnické pomoci obyvatelstvu při živelních pohromách a hromadných neštěstích a při zdravotnickém zabezpečení obrany státu“.

občanů). V neposlední řadě byl ČSČK počínaje rokem 1948 zapojen do nově ustavené Národní transfúzní služby. I zde mu však připadl – podobně jako v oblasti zdravotní a sociální – pouze takový rozsah činností, které nemínil zajišťovat stát – konkrétně se jednalo o propagaci a získávání dárců krve a jejich morální oceňování, nikoli však o provoz vlastních zařízení transfúzní služby.

Celkově lze postavení ČSČK charakterizovat tak, že mohl plnit jen takové úkoly, kterými byl státem pověřen. Jeho posláním se stalo získávat a cvičit občany pro plnění těchto zdravotnických a sociálních úkolů. Takto vyškolení členové ČSČK byli pak k dispozici síti státních zdravotnických zařízení, především praktických lékařů – např. sítí základních organizací ČSČK tak byla v roce 1953 zcela změněna a přizpůsobena tehdy vzniklým zdravotnickým obvodům. Tyto úkoly byly samozřejmě v souladu s posláním národních společností Červeného kříže, avšak při současném vynětí zdravotnických, sociálních a dalších zařízení z působnosti ČSČK znamenaly jednostrannou orientaci na prospěšné, ale svou povahou v podstatě servisní činnosti státní zdravotní a sociální správě bez možnosti je samostatně určovat a především – na rozdíl od dřívějších – bez možnosti poskytovat tyto služby v ucelené podobě, tedy včetně provozování odpovídajících zdravotnických či sociálních zařízení. Svým novým pojetím byl ČSČK v podstatě změněn v organizaci finančně zcela – prostřednictvím Národní fronty – závislou na státu, bez vlastních zdrojů.

Novou podobu ČSČK kodifikovaly jeho nové Stanovy přijaté roku 1953 v návaznosti na jednání I. sjezdu ČSČK a zákon č. 60/1952 Sb., o Československém Červeném kříži a o užívání znaku, odznaku a názvu Červeného kříže.⁸

Je třeba ovšem zdůraznit, že sám uvedený zákon vymezil úkoly a postavení ČSČK v zásadě v souladu s mezinárodními závazky ČSR a zvyklostmi Mezinárodního Červeného kříže a formálně tak naplňoval mezinárodněprávní závazky ČSR jako signatáře Ženevských úmluv.

Samostatnou kapitolou byla pak ztráta samostatnosti v oblasti personální, a to jak v případě volených funkcionářů, tak zaměstnanců. Stejně jako celá československá společnost byl ČSČK podřízen kádrové politice KSČ, ačkoli formálně byly personální záležitosti čistě v kompetenci ČSČK a ostatních organizací.

Rozdíl mezi formálními akty a praxí vyplýval ze specifického postavení ČSČK jako organizace, která je sice subjektem vnitrostátního práva, ale má i některá oprávnění plynoucí z práva mezinárodního. To se odráželo i v dvojakém přístupu politické a státní moci v ČSR v letech 1948–1989. Na jednu stranu se ČSR, resp. ČSSR, snažila profilovat jako stát, který na mezinárodním poli prosazuje pokrokový rozvoj mezinárodního humanitárního práva (MHP), což lze dokumentovat aktivním přístupem při přípravě smluv MHP a jejich sjednávání⁹ i pokračující účastí na ženevském mechanismu mezinárodních konferencí Červeného kříže, a proto uznává činnost Červeného kříže. Na straně druhé se však moc snažila plně činnost ČSČK kontrolovat, jak po stránce personální, tak majetkové a finanční. ČSČK byl ovšem díky svému postavení ušetřen osudu řady ostatních humanitárních a charitativních organizací, jejichž činnost byla po únoru 1948 státem ukončena...

Uvedené okolnosti a zásahy státu do vnitřních záležitostí ČSČK jej tak v některých ohledech vzdálily postavení, které národní společnosti Červeného kříže vyplývá z Ženevských úmluv a Statutu Mezinárodního Červeného kříže, a tedy i ČSR se tak vzdálila některým svým závazkům z mezinárodního práva. Popis postavení národní společnosti je náplní následujícího textu.

⁸ Citovaný zákon zaručuje ČSČK organizační autonomii (viz § 2).

⁹ Velmi aktivní byla např. čs. delegace na Diplomatické konferenci o znovupotvrzení a pokrokovém rozvoji MHP konané v Ženevě v letech 1974–1977, na níž byly sjednány první dva dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám.

Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce

Mezinárodní hnutí ČK&ČP je mezinárodní asociace založená v roce 1863, kdy se ve dnech 26.–29. října sešla v Ženevě ustavující konference za účasti delegací 16 států, zástupců Mezinárodního výboru pro pomoc raněným vojákům (tehdy *de facto* ve formě přípravného výboru) a 13 jednotlivců či zástupců lidumilných organizací z různých evropských států. Tato konference představuje mezinárodní uznání činnosti Mezinárodního výboru, který roku 1876 přijal současný název *Mezinárodní výbor Červeného kříže* (MVČK, ICRC), ustavila tak Mezinárodní Červený kříž tvořený právě uvedeným Mezinárodním výborem a národními výbory,¹⁰ zavedla symbol červeného kříže na bílém poli jako označení zdravotníků v čase války¹¹ a stanovila elementy organizace Červeného kříže, byť tento název se začal na mezinárodní a postupně i národní úrovni užívat až v následující dekádě. Konference rovněž vyústila v přípravu první z Ženevských úmluv přijatou v roce následujícím.¹² V letech 1863–1864 se tak zrodil Mezinárodní Červený kříž i soudobé mezinárodní humanitární právo. Byl tak zahájen proces, kdy státy – smluvní strany Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných (a následně přijímaných dalších z ženevských úmluv na ochranu obětí války) začaly přenášet na Mezinárodní výbor ČK a národní výbory úkoly v oblasti ochrany obětí ozbrojených konfliktů, což z hlediska mezinárodního práva veřejného znamená vytvoření specifické právní formy těchto organizací.

Významným předělem je rok 1928, kdy teprve (!) byl přijat první statut¹³ této asociace a oficiálně pro ni zaveden název Mezinárodní Červený kříž, přesně vymezen systém jejich orgánů, včetně statusu Mezinárodní konference Červeného kříže, a v neposlední řadě byl jasně vymezen vzájemný vztah složek Mezinárodního ČK a států – smluvních stran Ženevských úmluv. Od uvedeného roku existuje Mezinárodní Červený kříž v podobě, jak jej známe dodnes, tedy tvořený následujícími složkami:

- Mezinárodním výborem Červeného kříže
- národními společnostmi
- Mezinárodní federací společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce (MF ČK&ČP)

Nejvyšším orgánem je Mezinárodní konference Červeného kříže¹⁴, která představuje mezinárodní orgán ve smyslu mezinárodního práva tvořený:

- delegacemi vlád – smluvních stran alespoň I. Ženevské úmluvy,
- delegací MVČK,
- delegacemi národních společností,
- delegací MF ČK&ČP.

Za povšimnutí stojí fakt, že Ženevské úmluvy o ochraně obětí válek (ani jejich dodatkové protokoly)¹⁵ neznají institut periodických shromáždění svých smluvních stran, tuto úlohu tak tradičně plní právě Mezinárodní konference ČK&ČP.

¹⁰ Později zaveden dodnes platný termín národní společnosti.

¹¹ Až do přijetí Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných v polních armádách (22. 8. 1864) šlo o označení zdravotníků Červeného kříže, uvedenou úmlouvou bylo rozšířeno jako mezinárodní rozeznávací znak k ochraně zdravotníků v době války obecně.

¹² Viz předchozí poznámka.

¹³ Do té doby existovaly samostatně Statut Mezinárodního výboru ČK, stanovy jednotlivých národních společností ČK a (od r. 1919) statut Ligy společností ČK. Vnitřní organizace a vztahy jednotlivých složek Červeného kříže však upraveny nebyly a řešily se ad hoc rezolucemi Mezinárodních konferencí ČK. Zejména vznik Ligy společností ČK, vytvořené „zdola“ národními společnostmi samými vyvolal potřebu upravit kompetence a vztahy mezi MVČK, národními společnostmi a Ligou a – v neposlední řadě – také státy – smluvními stranami Ženevských úmluv.

¹⁴ Od roku 1986 Mezinárodní konference Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

¹⁵ Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (I. Dodatkový protokol) a Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (II. Dodatkový protokol). Dodatkový protokoly

V roce 1986 byl přijat statut nový, který zavádí další – nyní upřednostňovaný – název celé asociace, a to Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

Pro význam rezolucí Mezinárodních konferencí je významná právě účast států, rezoluce tak představují oficiálně učiněný projev států a díky tomu svým dosahem přesahují rámec Mezinárodního hnutí ČK&ČP.¹⁶ Mezinárodní konference představují velmi široké fórum, neboť smluvními stranami Ženevských úmluv jsou v současné době – vyjma Kosova – všechny suverenní státy světa (196 států), tedy jde o větší počet, než je členských států OSN (193).

Agenda Mezinárodních konferencí se týká jednak mezinárodního humanitárního práva, jeho implementace, plnění závazků, které z něj státům vyplývají, a rozvoje MHP. Dále bývá pravidelně součástí agendy poskytování pomoci v případech katastrof, dostupnost zdravotní péče a některé další globální humanitární otázky, při jejichž řešení je třeba najít „společný jazyk“ mezi složkami Mezinárodního hnutí ČK&ČP a státy. Konference také schvalují Statut Mezinárodního hnutí ČK&ČP. Protože národní společnosti, ať již Červeného kříže, Červeného půlměsíce a nebo (v případě Israele) Davidovy hvězdy jsou zřízeny ve 190 státech světa, účastní se ve většině případů z každé země dvě samostatné delegace, a to delegace vlády a delegace národní společnosti. Každá delegace má jeden hlas a žádná osoba nemůže být členem více než jedné delegace.

Status národních společností a dalších složek Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce

Jak jsme již uvedli, je postavení Mezinárodního výboru ČK a národních společností, jakož i závazky států – smluvních stran Ženevských úmluv k těmto organizacím, dány právě Ženevskými úmluvami a jejich (zejména prvními dvěma) dodatkovými protokoly. V oblasti mezinárodního humanitárního práva je posláním MVČK a národních společností poskytování pomoci obětem ozbrojených konfliktů, tedy zejména raněným, nemocným, trosečníkům, civilnímu obyvatelstvu, uprchlíkům či válečným zajatcům; národní společnosti nadto působí jako pomocné organizace vojenské zdravotní služby. Práva, která jsou MVČK i národním společností svěřena, lze stručně shrnout jako právo činit opatření ve prospěch obětí ozbrojených konfliktů (tzv. právo iniciativy), v případě MVČK jsou to pak široká opatření kontrolní (návštěvy všech osob zbavených svobody v souvislosti s ozbrojenými konflikty, příjem podnětů a stížností), v menší míře jsou některá kontrolní opatření včetně příjmu podnětů přiznána i národním společností (zejm. na okupovaných územích), právo používat znaky červeného kříže (č. půlměsíce, č. lva a slunce a v případě smluvních stran III. dodatkového protokolu i č. krystalu), dalšími jsou např. oprávnění, na nichž je založena činnost Pátrací služby ČK jak na mezinárodní, tak na národní úrovni. Celkem jsou MVČK a národní společnosti zmíněny v Ženevských úmluvách a prvních dvou dodatkových protokolech více než 80krát. Státy mají naopak řadu povinností – musejí např. poslati MVČK

ly byly sjednány v 8. 6. 1977 v Ženevě, ČSSR je podepsala dne 6. 12. 1978. Federální shromáždění ČSSR vyslovilo s ratifikací obou protokolů souhlas již dne 20. 6. 1979, avšak ratifikační listiny byly uloženy do depositáře až po listopadu 1989, konkrétně 14. 2. 1990, pro ČSFR tak protokoly vstoupily v platnost dnem 14. 8. 1990. Na rozdíl od samotných Ženevských úmluv neúčnila ČSSR při jejich podpisu ani ratifikaci výhrady k žádným jejich ustanovením. Výhrady učiněné ČSR při podpisu Ženevských úmluv z roku 1949 byly po roce 1990 odvolány (šlo o několik málo výhrad, které ve vztahu k účelu smluv nebyly příliš podstatné).

Česká republika přistoupila ke všem čtyřem Ženevským úmluvám i jejich dodatkovým protokolům a následně se stala smluvní stranou i III. Dodatkového protokolu k těmto úmluvám ze dne 8. 12. 2005.

¹⁶ To je rozdíl oproti rezolucím dalších orgánů ČK&ČP na mezinárodní úrovni, kterými jsou Rada delegátů ČK&ČP (tvořena zástupci všech složek Mezinárodního ČK, tedy MVČK, národních společností a MF ČK&ČP) a Valné shromáždění MF ČK&ČP. Rada delegátů je orgánem celého Mezinárodního ČK zasedajícím před každou mezinárodní konferencí a po každém zasedání Valného shromáždění MF ČK&ČP; její závěry jsou mezinárodním konferencím předkládány. Valné shromáždění je orgánem pouze MF ČK&ČP.

a národních společností respektovat a při jeho plnění jim napomáhat, umožnit občanům, aby se na ně obraceli s eventuálními podněty a dále jim mají poskytovat prostředky na plnění jejich úkolů.

Šíře je pak postavení MVČK, národních společností a jejich mezinárodní federace upraveno v již zmíněném statutu Mezinárodního ČK, který je státy – smluvními stranami Ženevských úmluv schválen prostřednictvím Mezinárodní konference. Zde je jednak znovupotvrzeno poslání plynoucí ve vztahu k ozbrojeným konfliktům již z výše uvedených mezinárodních smluv a dále je doplněno o působnost i v situacích tzv. vnitrostátních násilností a nepokojů. V případě MVČK je zde mj. zahrnuto poslání pracovat k porozumění a správné aplikaci mezinárodního humanitárního práva. V případě národních společností je dále doplněno o činnost v mírové době, která zahrnuje jednak poskytování pomoci při katastrofách, ale především o velmi širokou škálu programů zdravotních a sociálních, prevenci, poskytování zdravotní péče, pečování o zranitelné skupiny obyvatel apod., také pak šíření znalostí mezinárodního humanitárního práva. Národní společnosti jsou chápány jako pomocné organizace veřejné správy na poli zdravotním, sociálním a humanitárním (tzv. *auxiliary role*). Statut se také zmiňuje o roli států. Státy se zavazují ke spolupráci se složkami Mezinárodního ČK při plnění jejich poslání, k podpoře ustavování národních společností na svých územích a podpoře jejich činnosti a rozvoje a – což je velmi důležité – k respektování *Základních principů ČK&ČP* ve vztahu ke složkám Mezinárodního ČK, tedy i národním společnostem. Právě tento závazek má mj. chránit národní společnosti před zásahy států do jejich vnitřních záležitostí. Tento závazek znovupotvrzuje stát při vzniku národní společnosti a jejím uznáním Mezinárodním výborem ČK, což je podmínkou jejího plnohodnotného statusu, jako uznané národní společnosti ve smyslu Ženevských úmluv. MVČK před aktem uznání¹⁷ požaduje po vládě dané země, aby deklarovala, že přiznává dané organizaci postavení a oprávnění národní společnosti ve smyslu Ženevských úmluv. Forma tohoto uznání může být různá, postačuje i usnesení vlády, dekret panovníka, za ideální se však považuje vtělení tohoto uznání do zákona.¹⁸ V případě ČSČK bylo uznání dosaženo usnesením ministerské rady ze dne 15. 7. 1919, následně je pak nalézáme v § 3 odst. 2 zákona č. 60/1952 Sb., o ČSČK a o užívání znaku, odznaku a názvu Červeného kříže; oba tyto akty přiznávají ČSČK status výlučně uznané pomocné organizace vojenské zdravotnické služby ve smyslu Ženevských úmluv.

Základní principy ČK&ČP stanoví základní hodnoty a zásady činnosti a organizace všech složek Mezinárodního ČK. Systém těchto principů se vyvíjel od roku 1875 až do dnešní podoby schválené Mezinárodní konferencí ČK v roce 1965. První čtveřici principů, formulovaných již G. Moynierem (předvídatost, solidarita, centralizace, nezájemnost) přeformuloval MVČK v roce 1921 na nestrannost, politickou nezávislost, náboženskou nezávislost, univerzalitu Mezinárodního ČK a rovnost všech složek Mezinárodního ČK. XVIII Mezinárodní konference ČK konaná r. 1952 potvrdila upravenou soustavu Základních principů,¹⁹ přičemž je důležité zmínit, že již první z doplněných principů potvrdil nezávislost národních společností, když zdůraznil jejich autonomii v řízení svých záležitostí, devátý z nich zdůraznil nutnost vnitřní demokratické samosprávy a jedna z aplikačních zásad výslovně požaduje, aby si národní společnosti vždy uchovala charakter dobrovolné nezávislé organizace, neboť „privilegovaný status národní společnosti ČK by

¹⁷ Statut Mezinárodního ČK stanoví podmínky pro uznání národní společnosti. Mj. musí působit na území státu, který je smluvní stranou alespoň I. Ženevské úmluvy a musí rovněž zachovávat Základní principy ČK.

¹⁸ Viz § 4 zákona č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu Červeného kříže a o ČSČK, který mj. stanoví, že „Československý červený kříž má postavení a oprávnění národní společnosti podle Ženevských úmluv“.

¹⁹ Šlo o soustavu principů z roku 1921 doplněnou o tzv. Oxfordské principy formulované Radou guvernérů Ligy společností ČK (tedy dnešní terminologii řečeno valným shromážděním mezinárodní federace ČK&ČP). Tímto rozhodnutím torontské konference se počet principů zvýšil o dalších 13 a šest aplikačních zásad.

byl ohrožen, pokud by si neudržela nezávislost a integritu postupu dle Principů Červeného kříže.“ Podotkněme, že účastníci Mezinárodní konference – tedy i československá vláda – se zavázali tyto principy ve vztahu k národním společnostem ctít. Dodržovat je musely přirozeně i národní společnosti samy. Jak již bylo uvedeno, zákon o ČSČK z roku 1952 zásadám plynoucím z Ženevských úmluv ani zmíněným principům neprotiřečil. Praxe však měla k požadované nezávislosti poměrně dále. Nové stanovy z roku 1953 i všechny stanovy ČSČK pozdější (s výjimkou Stanov²⁰ přijatých v roce 1969 a platných do roku 1974) podřizovaly plnění humanitárních úkolů ČSČK souladu s politikou KSČ. Jistěže šlo jen o deklaratorní ustanovení, nicméně ani jako takové se neslučovalo s proklamovanou apolitičností všech složek Červeného kříže. Po formální stránce Stanovy zachovávaly vnitřní demokracii ČSČK a ustavování funkcionářů a vedoucích pracovníků svěřovaly orgánům ČSČK.

V roce 1961 zasedala v Praze Rada delegátů Červeného kříže, tedy druhý nejvyšší orgán Mezinárodního ČK, která se otázkou Základních principů zabývala znova, a zásluhou Jeana Picteta byla přijata nová, jen sedmičlenná soustava Základních principů, která byla roku 1965 ve Vídni jednomyslně schválena XX. Mezinárodní konferencí ČK. Toto znění Základních principů je dodnes platné a zavazuje všechny složky Mezinárodního hnutí ČK&ČP, jakož i – ve vztahu ke složkám hnutí ČK&ČP i státy – smluvní strany Ženevských úmluv, jak připomíná jejich slavnostní prezentace při zahajování každé z Konferencí. Jsou to humanita, nestrannost, neutralita, nezávislost, dobrovolnost, jednota a celosvětovost. Princip neutrality požaduje mj. apolitičnost, princip nezávislosti pak samostatné rozhodování každé z národních společností a brání vnějším zásahům do tohoto procesu.

Dalším pramenem působnosti složek Mezinárodního ČK jsou rezoluce Mezinárodních konferencí. Tato rozhodnutí Konference dále rozpracovávají – obecně, ale též s ohledem na aktuální okolnosti – ustanovení humanitárního práva i Statutu Mezinárodního ČK. S ohledem na účel a rozsah tohoto textu se podrobněji rezolucemi Konferencí ve vztahu k národním společnostem zabývat nemůžeme.

Závěr

Závěrem lze říci, že národní společnosti Hnutí ČK&ČP jsou zavázány být partnerem veřejné správy na poli zdravotním, sociálním a humanitárním, plnit roli pomocné organizace vojenského zdravotnictví a spolupracovat s orgány státu při šíření znalostí humanitárního práva a všude tam, kde si to zájem humanity a potřeby lidí nacházejících se v tísní vyžadují. Požadavkům ze strany státu, které jsou v souladu se Základními principy ČK&ČP, musejí vyhovět. Z druhé strany však státy – smluvní strany Ženevských úmluv jsou zavázány nejen k podpoře národních společností při plnění jejich humanitárního poslání, ale též k respektování jejich nezávislého a neutrálního postavení. Důvodem tohoto závazku je snaha o to, aby národní společnosti (totéž platí i vůči ostatním složkám Hnutí ČK&ČP) mohly svou službu potřebným vykonávat opravdu nestranně, tj. bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování, a neutrálně, tj. při uchování plné důvěry jak ze strany příjemců pomoci, tak ze strany autorit, v jejichž moci se nacházejí. Tyto závazky – byť různé formulovány – jsou platné již od vzniku Mezinárodního Červeného kříže. Pro ČSČK ve zmíněném období bylo mnohdy velmi obtížné jim vždy plně dostát, lze však konstatovat, že se jim alespoň v maximální možné míře snažil přiblížit, neboť převážná většina jeho čle-

²⁰ Tyto stanovy ČSČK byly V. sjezdem ČSČK přijaty 27. 3. 1969. Obsahují jednak citaci sedmi Základních principů ČK&ČP jako podkladu pro činnost ČSČK a mj. konkrétné stanoví, že ČSČK v oblasti zdravotní a sociální působí „i při hájení lidských práv jako oponent a partner státních orgánů“. Citaci Základní principů ani odkaz na hájení práv jednotlivce následující Stanovy ČSČK již neobsahují.

nů, pracovníků a funkcionářů se v ČSČK angažovala z důvodů humanitárního přesvědčení. Dokazuje to na mezinárodní úrovni např. udělení dvou Medailí H. Dunanta, nejvyššího vyznamenání Mezinárodního ČK,²¹ které z řad ČSČK obdrželi František Janouch (předseda ČSČK v letech 1956–65) a Gejza Mencer (expert ČSČK na otázky mezinárodního humanitárního práva).

Das Tschechoslowakische Rote Kreuz. International-rechtlicher Status der nationalen Organisation des Internationalen Roten Kreuzes

Der Beitrag erörtert den international-rechtlichen Status des Tschechoslowakischen Roten Kreuzes (ČSČK) als nationaler Organisation des Roten Kreuzes im Sinne der Genfer Konventionen. Darin werden die Aufgaben, die konkrete Tätigkeit und die Stellung des Tschechoslowakischen Roten Kreuzes in den Jahren 1948 bis 1989 beschrieben, die dem zeitgemäßen gesellschaftlichen, rechtlichen und politischen Rahmen entsprachen. Diese werden weiter mit allgemeinen Prinzipien und Regeln der nationalen Gesellschaft der Internationalen Rotkreuz- und Rothalbmond-Bewegung verglichen, die im Artikel ebenso dargestellt werden.

The Czechoslovak Red Cross. International Legal Status of the National Organisation of the International Red Cross

The paper focuses on the international legal status of the Czechoslovak Red Cross (ČSČK) as a national organisation of the Red Cross within the meaning of the Geneva Conventions. It describes goals, actual activities and position of the ČSČK in 1948–1989 as these resulted from the social, legal, and political framework of the time, and it compares it with general rules and regulations valid for national organisations of the International Red Cross and Red Crescent Movement that are described in the paper.

²¹ K jejich předání dochází na zasedání Mezinárodních konferencí, počet udělení je limitován, lze ocenit nejvýše pět jedinců za dva roky.